

เพศสภาพกับการกล่อมเกลாதงเพศในสังคมไทย

รองศาสตราจารย์ ปรานี วงษ์เทศ*

“ความสัมพันธ์ระหว่างเพศของชาวอุษาคเนย์มีแบบแผนเฉพาะที่แตกต่างจากส่วนอื่น ๆ ของโลก แม้อิทธิพลของศาสนาอิสลาม คริสต์ พุทธ และขงจื้อ ที่เผยแพร่มาเป็นเวลาช้านาน ก็ไม่สามารถลบล้างรูปแบบของผู้หญิงที่ค่อนข้างมีอิสระ และมีความสำคัญทางเศรษฐกิจสูงไปได้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ถึง 22 อาจกล่าวได้ว่าดินแดนแถบนี้ ในเชิงเปรียบเทียบแล้วเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงเสรีภาพของผู้หญิงมากที่สุดแห่งหนึ่งคุณค่าของลูกสาวจึงไม่เคยเป็นปัญหาในอุษาคเนย์ เช่นที่ปรากฏในประเทศจีน อินเดีย และตะวันออกกลาง ตรงกันข้ามยิ่งมีลูกสาวมากก็ยิ่งเพิ่มความมั่งคั่งให้กับผู้เป็นพ่อ

รูปแบบการแต่งงานที่เด่นชัดจะเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว มีการหย่าร้างเกิดขึ้นโดยง่ายจากทั้งสองฝ่าย ในสยามก็เช่นเดียวกันสามีและภรรยาอาจแยกทางกันตามความพอใจและจัดการกับทรัพย์สินและลูกโดยปราศจากปัญหาใด ๆ และทั้งคู่ก็อาจกลับมาแต่งงานใหม่ได้โดยไม่ต้องเกรงกลัวต่อความละอายหรือการถูกประณามแต่อย่างใด ผู้หญิงอาจจะเป็นผู้ขอเลิก หรือขอหย่าเมื่อใดก็ได้ที่ไม่พอใจสามีตน คู่สมรสจะแบ่งกันเลี้ยงดูลูกหลังการหย่าร้าง ลูกคนแรกจะอยู่กับแม่คนที่สองอยู่กับพ่อ และคนที่เหลือก็จะแบ่งกันตามเกณฑ์นี้ชาวอุษาคเนย์มีลักษณะหลายประการที่ตรงข้ามกับวัฒนธรรมที่ให้คุณค่ากับ ‘ความบริสุทธิ์’ ดังนั้นจากสายตาของชาวยุโรป

*อาจารย์ประจำภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ในขณะนั้น จึงเห็นว่าประชากรในแถบนี้ส่วนมากมาแต่ในเรือประมง
 ชาวมาเลย์ชอบดนตรีและเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ขณะที่ชาวชวาก็เช่นเดียวกับ
 ชาวพม่า ไทย และฟิลิปปินส์ที่มีอุปนิสัยมักมากเต็มไปด้วยกิเลส
 คัดหาทั้งหญิงและชาย ทั้งหญิงและชาย ไม่ได้มีความ
 คาดหวังเกี่ยวกับพรหมจารีในการแต่งงานกัน หากมีท้องก่อนการแต่งงาน
 หญิงชายคู่นั้นก็จะถูกคาดหวังให้แต่งงานกัน ทำให้ไม่ค่อยพบลูกนอก
 สมรส ชีวิตการแต่งงานของชาวสุมาตราในอีกด้านหนึ่ง
 ก็มีความซื่อสัตย์ และการอุทิศตนต่อกันจนทำความประหลาดใจให้ชาว
 ยุโรป ผู้หญิงจะซื่อสัตย์เมื่อแต่งงานแล้ว แต่จะมีอิสระหรือปล่อยตัว
 มากเช่นกันในขณะที่ยังเป็นสาว” (Anthony Reid : 1988)

ข้อความทั้งหมดข้างต้นเป็นข้อสังเกตและทัศนะบางส่วนของชาวตะวันตกที่แสดง
 ความประหลาดใจบวกกับอคติที่พวกเขาบันทึกเอาไว้เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของชาย
 หญิงในสุมาตราซึ่งรวมถึงสังคมไทยเมื่อกว่า 400 ปี มาแล้ว ลักษณะเฉพาะของความ
 สัมพันธระหว่งเพศของผู้คนในแถบนี้ ที่ให้อิสระแก่ผู้หญิงสูง จนฝรั่งที่คุ้นเคยกับ
 วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ ของสังคมสมัยพระนางวิคตอเรีย เห็นว่าเป็นการปล่อยตัวนั้น มี
 พื้นฐานมาจากโครงสร้างของระบบครอบครัวที่ให้ความสำคัญและมีภรรยาเพียงฝ่ายพ่อ
 และฝ่ายแม่ หญิงชายจึงมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างยืดหยุ่น อำนาจสิทธิ์ขาดมิได้อยู่แต่
 เฉพาะในกลุ่มผู้ชายอย่างสังคมที่เน้นการสืบเชื้อสายทางฝ่ายพ่อ เช่น สังคมจีน อินเดีย
 และตะวันตก สังคมไทยให้ความสำคัญกับอาวุโส (น้องชายต้องเคารพพี่ให้เกียรติพี่สาว)
 และชนชั้นมากกว่าความเป็นหญิงหรือชาย แม้มักจะเป็นศูนย์กลางของครอบครัว ลูกสาวที่
 แต่งงานออกไปแล้วยังยังสามารถกลับมาอยู่กับแม่ได้เสมอแม้เมื่อหย่าร้างกับสามีแล้ว ผู้
 หญิงจึงไม่เคยถูกตัดขาดออกจากครอบครัวเดิมของตนเอง แต่ยังได้รับความรักเอาใจใส่
 จากพ่อแม่ พี่น้องทั้งหญิงและชายเสมอ

สังคมไทยในอดีตหรือแม้ในชนบทปัจจุบันจะมองเรื่องเพศเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต
 และแยกไม่ออกจากครอบครัวเครือญาติ รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน ที่มีอำนาจหน้าที่
 คอยควบคุมปกป้องดูแลพฤติกรรมทางเพศของหญิงชาย ไม่ให้นำความเสื่อมเสียเดือดร้อน
 และกระทบกับความปกติของสังคมส่วนรวม (เช่นทำให้ผีเรือนโกรธ มีคนเจ็บป่วย สัตว์
 เลี้ยงตาย พืชพันธุ์ธัญญาหารไม่สมบูรณ์) ความเป็นผ้าเป็นเมีย หรือการได้เสียของหญิง
 ชายจึงไม่ใช่เรื่องอิสระเสรีของบุคคลสองคนเท่านั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ : 2547)

การสั่งสอนอบรมเรียนรู้เรื่องเพศ จึงแฝงอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ตั้งแต่ในคำสนทนา คำสวด คำคำทอ คำอุทาน สุภาษิต คำพังเพย ปริศนาคำทายอะไรเอ่ย การแสดงพื้นบ้าน ทั้งลิเก ลำตัด เพลงฉ่อย เพลงลูกทุ่ง รวมถึงประเพณี พิธีกรรมของท้องถิ่น เช่น พิธีแห่นางแมว พิธีปั้นเมฆ เชิงบั้งไฟและการละเล่นในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกันหลากหลายอยู่ในทุกท้องถิ่นทั่วประเทศ

นิทานพื้นบ้านจนถึงวรรณคดีไทย เป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ ทั้งในด้านที่คนเรามีต่อความรัก ความใคร่ กามารมณ์ อารมณ์ความรู้สึกทางเพศ ตลอดจนกระบวนการสมสู่ที่ถ่ายทอดผ่านความงามของภาษาและฉันทลักษณ์ แม้ในวัดวาอารามก็ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ถ่ายทอดวิถีชีวิตทางเพศของชาวบ้านอย่างเปิดเผยที่คนเฒ่าคนแก่ที่มาจากพื้นถิ่นพึงธรรมกับลูกหลานสามารถชี้ชวนกันดูด้วยความสนุกสนาน

ยิ่งในสภาพแวดล้อมของสังคมเกษตร เด็กไทยจึงคุ้นเคยเรียนรู้เรื่องเพศได้จากการสังเกตธรรมชาติของสัตว์ที่อยู่ใกล้ชีวิตจนเป็นปกติธรรมดา เด็กชายหญิงอาจเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ ตั้งแต่เล่นขายของ เล่นเป็นพ่อเป็นเมีย กระทั่งเล่นคลอตลูกกันก็มี

ตรงข้ามกับสังคมชนบท ในสังคมเมืองที่ห่างไกลจากธรรมชาติ กลับมีทัศนคติว่าการรับรู้เรื่องเพศที่เป็นปกติในชีวิตชาวบ้าน เป็นเรื่องหยาบคาย ท่าทราม น่ารังเกียจ ยิ่งเมื่อสังคมไทยเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งตรงกับยุคสมัยของพระนางเจ้าวิคตอเรียของอังกฤษที่เชื่อว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องต้องห้าม ผิดบาป วัฒนธรรมทางเพศของไทยจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องของคนชั้นต่ำ ผู้ที่มีการศึกษาชนชั้นผู้ดีมีสกุลไม่ควรพูดไม่ควรคิดเรื่องเพศ ทำให้เรื่องเพศกลายเป็นสิ่งที่ลึกลับมหัศจรรย์สำหรับเด็กสาวที่เรียนรู้ผ่านระบบโรงเรียนที่มีหลักสูตรลอกเลียนแบบฝรั่งอีกทีหนึ่ง ด้วยอิทธิพลของตะวันตกและความพยายามปรับปรุงประเทศให้เป็นที่ยอมรับของชาวยุโรป ชนชั้นนำจึงต้องสร้างภาพ ความเป็นผู้หญิงแบบผู้ดีให้แก่ชนชั้นเจ้านาย ดังคำกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ของสมเด็จพระยาตำราจาราชาภาพ เกี่ยวกับการตั้งโรงเรียนผู้หญิงว่า

“ด้วยการโรงเรียนผู้หญิง สำคัญในความรักษาชื่อเสียง ความบริสุทธิ์ เท่ากับหรือยิ่งกว่าในการที่จะฝึกสอนวิชา” ทรง “มุ่งป้องกันเด็กหญิงชั้นผู้ดีมิให้ เสื่อมเสีย ทุ่งชาน และมิให้ ‘ปนไพร่’ หรือ ‘เป็นไพร่’ ‘เป็นสำคัญ’ (สายชล สัตยานุรักษ์ : 2545)

สุนทร ชุตินทรานนท์ มีความเห็นว่า “การเน้นความสำคัญของพรหมจรรย์ของผู้หญิง รวมทั้งการลงโทษผู้หญิงที่คบชู้อย่างรุนแรงในหมู่ชนชั้นสูงสมัยราชาธิปไตย คงมิได้มีความหมายเพียงแค่การป้องกันความลับทางราชการและทางการเมืองของผู้ชาย ไม่ให้รั่ว

ไหลไปถึงศัตรูด้วย เพราะในสมัยราชาธิปไตยปรากฏหลักฐานว่า มีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยเข้าไปเกี่ยวข้องกับชายฉกรรจ์อำนาจทางการเมือง 'ความเป็นผู้หญิง' จึงถูกผูกติดไว้กับคุณค่าของพรหมจรรย์ และความจงรักภักดีต่อผู้ที่ตนเสียพรหมจรรย์ให้เป็นคนแรกอย่างแนบแน่น" (อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์ : 2545)

แต่อุดมการณ์ของชนชั้นเจ้าชายและผู้ดีมิได้ถูกจำกัดเฉพาะถูกหลอกลวงชั้นสูงเท่านั้น ความเชื่อที่มีอิทธิพลนี้ได้ถูกถ่ายทอดไปยังชนชั้นกลางและถูกชาวบ้านที่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนในเวลาต่อมาด้วย สังคมไทยจึงมีสภาพดังที่อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547) สรุปลงให้เห็นว่า สังคมไทยทุกวันนี้ จึงเป็นสังคมที่เปิดเสรีภาพอย่างไร้ขีดจำกัดให้แก่ผู้ชาย (เพราะไม่ต้องถูกประเมินคุณค่าจากความบริสุทธิ์และการต้องรักษาพรหมจรรย์) แต่กลับเรียกร้องจริยธรรมเอาจากผู้หญิงฝ่ายเดียว

ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่เคยมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายแม้เพียงครั้งเดียวจะด้วยความสมัครใจหรือไม่ก็ตาม จะถูกตีตราว่า "เสีย" กลายเป็นคนเลว เป็นความผิดพลาด สูญเสียการนับถือตนเอง จนต้องหันเข้าหาอาชีพขายบริการทางเพศไปในที่สุดก็มี

การพัฒนาประเทศตลอดเวลากว่า 40 ปี ที่มุ่งเน้นแต่ความเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการแข่งขันชิงดีชิงเด่นเพื่อความร่ำรวย เกิดค่านิยมสุขนิยม ที่มีสื่อมวลชนทุกชนิด กระตุ้นให้เกิดการบริโภคอย่างไร้สำนึกและจริยธรรมพื้นฐาน วิถีชีวิตของสังคมเมืองที่แวดล้อมด้วยสถานบริการทางเพศ และแหล่งรื่นรมย์ทางโลกีย์ กลายเป็นสภาพแวดล้อมที่กล่อมเกลาทัศนะทางเพศสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นที่เบียดหนายระบบโรงเรียนที่มักกักขังความคิด ความใฝ่ฝันและจินตนาการให้เหลือเพียงการเอาตัวรอดจากความจำไปในแต่ละวัน ความล้มเหลวของระบบครอบครัวทำให้ครอบครัวหมดพลังในการสร้างความรู้จักผิดชอบชั่วดีให้แก่บุตรหลานตนเอง พฤติกรรมของผู้ใหญ่และผู้นำบางกลุ่ม ที่มีกใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ทำให้เด็กชินชาต่อความเหลวแหลกของระบบศีลธรรม

นอกจากนี้ สถาบันครอบครัวเองก็ถูกทำลายด้วยระบบทุนนิยมที่ไม่เคยให้คุณค่าทางเศรษฐกิจต่อบทบาทของผู้หญิงที่ต้องรับภาระในการผลิตและเลี้ยงดูทรัพยากรมนุษย์ที่กลายเป็นแรงงานให้กับโรงงานและอุตสาหกรรมข้ามชาติเลย

ที่น่าประหลาดใจก็คือ สถาบันครอบครัวมักถูกประนามเสมอว่า บทพ้องล้มเหลวเมื่อเกิดปัญหาสังคมไม่ว่าจะเป็นเรื่องความต่ำสอนทางเพศ การติดยา จนถึงการใช้ชีวิตเอ็ดส์ของวัยรุ่นจำนวนมากตลอดทุกวันนี้ เพราะสังคมมักคาดหวังให้ครอบครัวควบคุมบทบาทหน้าที่เหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต ครอบครัวตามอุดมคติต้องมีความมั่นคง อบอุ่น

ครอบครัวจึงเป็นสถาบันเดียวที่สังคมต้องการรักษาไว้ให้คงเดิม ในขณะที่สถาบันอื่น ๆ ในสังคมล้วนถูกกระตุ้น บังคับให้ปรับเปลี่ยนตามกระแสโลกอยู่ตลอดเวลา คำถามคือ ใครคือบุคคลที่เป็นเสาหลักที่รักษาความเป็นครอบครัว สังคมไทยก็เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ เกือบทั่วโลกที่มีความคาดหวังสูงและพยายามให้ครอบครัวรักษาบทบาทความเป็นเมียและแม่ให้อยู่กับที่มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันอื่น ๆ ทางสังคม

นี่คงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ช่วยอธิบายได้ว่าเหตุใดคนรุ่นใหม่จำนวนมากจึงพากันปฏิเสธบทบาทของความเป็นเมียและแม่ แต่ต้องการแค่การเป็นคู่นอนชั่วคราวกันเท่านั้น

ในกระแสโลกปัจจุบัน การผลัดภาระในการอบรมกล่อมเกลาเด็กและเยาวชนให้อยู่แต่ในความรับผิดชอบของครอบครัว ชุมชน หรือโรงเรียน จึงไม่เป็นการเพียงพอที่จะบ่มเพาะพลเมืองที่มีคุณภาพ และมีวุฒิภาวะที่จะเลี้ยงตัวเองให้อยู่รอดในสังคมอย่างปกติได้ หากรัฐเองไม่พยายามสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมด้วยศิลปะและวัฒนธรรมที่ช่วยจัดคอคติทั้งเรื่องเพศ ชนชั้นและความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนให้เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เสมอกัน ในด้านเพศศึกษา สังคมไทยควรสร้างบรรยากาศและโอกาสให้เยาวชนได้สัมผัสกับความไม่พอใจของชายซึ่ง และสุนทรีย์ของศิลปะดนตรี นาฏศิลป์ บทเพลง วรรณกรรม และการแสดงที่ช่วยกล่อมเกลาให้เข้าใจได้ถึงเพศรสในด้านทั้งตรงตาม ได้เข้าถึงจินตนาการของอารมณ์รักใคร่ที่ทั้งหฤหรรษ์และน่าทะนุถนอม และในมิติของความเจ็บปวด ผิดหวัง โศกเศร้า ทุกข์ทรมาน ที่สามารถซึมซับได้จนก่อให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจต่อความอ่อนแอของมนุษย์ สร้างสำนึกทางจริยธรรมที่จะพัฒนาให้มีความเข้มแข็งและเติบโตทางอารมณ์และสติปัญญา และเข้าใจได้ว่า เรื่องเพศก็เป็นธรรมดาอย่างหนึ่งของโลกมนุษย์เท่านั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “เพศศึกษา”, ข้อมูลมติชน, (2 สิงหาคม 2547) : หน้า 6.

ปรานี วงษ์เทศ. เพศและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2544.

สายชล สัตยานุรักษ์. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “จีน” ของชาวสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545.

Reid, Anthony. “Female Roles in Pre-colonial Southeast Asia.” In Modern Asian Studies 22, 3: Australian National University, 1988, pp 629-645.